

TVÁŘE A PŘÍBĚHY

Uchovávání paměti v Židovském muzeu v Praze

Sbírka Rozhovory s pamětníky je orálně-historický projekt ŽMP, v jehož rámci již téměř třicet let systematicky nahráváme rozhovory, převážně s vypravěči z tzv. první generace přeživších šoa. Za vznikem naší bohaté sbírky stojí hlavně dvě dámy – Anna Lorencová a Anna Hyndráková, které začaly vzpomínky zaznamenávat již v osmdesátých letech minulého století. V roce 1990 se spojily a nabídky Židovskému muzeu zaznamenávání vzpomínek pamětníků jako projekt. Uvědomovaly si, že jinak tato svědectví mohou s jejich generací nenávratně zmizet. Tazatelky při nahrávání vzpomínek pamětníků vycházely z okruhu otázek, který si samy vytvořily. Kromě vlastní podoby perzekuce v době druhé světové

války se zajímaly i o dětství a mládí vypravěčů, rodinné zázemí, orientaci rodiny z hlediska národnostního, náboženského, projevy antisemitismu a podobně. Pamětníky nejdříve získávaly z řad svých přátel a známých, kteří pak doporučovali své přátele a známé. Tazatelkám se takto podařilo získat přes tisíc výpovědí židovských pamětníků bez ohledu na náboženské postoje či druh pronásledování v době druhé světové války. To je množství, které činí naši sbírku velmi výjimečnou. Ke zpracování vybraného materiálu významně pomohly paní Bohumila Havránková, paní Věra Baumová z oddělení pro dějiny šoa ŽMP a tehdejší vedoucí oddělení paní Anita Franková.

Zásluhou dalšího vedoucího oddělení doktora Michala Frankla se sbírka rozhovorů začala před osmi lety profesionalizovat. Michal Frankl si jako historik uvědomoval důležitost tématu židovské zkušenosti od konce druhé světové války po současnost a inicioval rozšíření záběru sbírky. Vznikl projekt Mapujeme osudy Židů v Čechách a na Moravě ve 20. století. V jeho rámci jsme nahráli dalších téměř čtyři sta

svědectví a pokračujeme v počtu průměrně tří až pěti rozhovorů za měsíc. Rozhovory jsou biografické, netýkají se pouze samotného narátora, pamětníky necháváme vyprávět a popisovat životní příběhy a osudy celé jeho rodiny a příbuzenstva.

S pamětníky se často setkáme vícekrát, pořizujeme nejen audiozáznam, ale díky darované kameře a se souhla-

Letní tábor Techelet lavan, 1937.

sem vypravěčů i videonahrávku. Rozhovor se většinou odehrává v domácnosti pamětníka, případně na jiném předem domluveném a vhodně vybraném místě. Kromě záznamu životního příběhu se soustředíme rovněž na sběr cenného fotografického a dokumentačního materiálu z rodinných archivů pamětníků. Fotografie a dokumenty přijímáme v podobě originálů nebo digitálních kopií, které po zapůjčení vytváříme ve vysoké kvalitě. Všechny vybrané materiály katalogizujeme a posíláme tak ke jménům ze seznamu obětí šoa připojujeme tváře a příběhy. Jednou z veřejných ukázek této naší činnosti je nedávno spuštěná projekce fotografií na štít Pinkasovy synagogy v Praze v projektu Tváře obětí šoa.

Z nahrávky pořizujeme nejdříve hrubý přepis rozhovoru, který odpovídá výpovědi v podobě, v jaké zazněla, to znamená, že zachováváme charakter řeči pamětníka, zaznamenáváme projevené emoce. Hrubý přepis je následně editován, poté ho zasíláme pamětníkům k autorizaci. Autorizované přepisy spolu se skeny fotografií a dokumentů nahráváme do našeho digitálního katalo-

gu, kde je materiál velmi podrobně popsán a propojen například s osobami z databáze obětí holokaustu. Po detailním zpracování pak orálně historický materiál slouží badatelům z řad laické a odborné veřejnosti, a to vždy v souladu s přáními a potřebami narátorů. Sbírka není veřejně přístupná, jednotlivým badatelům po konzultaci poskytujeme nejprve ke studiu anonymizované přepisy rozhovorů. Jako službu badatelům připravujeme zveřejnění anonymizovaných anotací k jednotlivým svědectvím: jedná se o stručné obsahy jednotlivých

rozhovorů a budou k dispozici on-line na našich webových stránkách. Výpovědi pamětníků používáme rovněž při tvorbě pedagogických materiálů (např. *Naši nebo cizí?*), v publikacích (např. biografie Very Schiff v časopise *Revolver Revue*, 2017) či pro výstavní účely (v současné době čerpáme z orálně-historické sbírky pro plánovanou expozici ve Španělské synagoze).

Rozhovory stále vedeme primárně s pamětníky z tzv. první generace přeživších, nahráváme však i životní příběhy příslušníků tzv. druhé generace. Ti jsou dnes často již jediní, kdo může vyprávět o osudech předků a příbuzných. Sami mohou podat svědectví

Zuzana Marešová s rodiči a sestrami v roce 1938.

o životě Židů v socialistickém Československu, o změně režimu a častém návratu k židovským tradicím a zvykům po roce 1989. Pokud je to možné a vhodné, získáváme vícegenerační výpovědi v rámci jedné rodiny. Ukázkou je on-line prezentace na našich webových stránkách Už se nemusím bát sousedů. Na příkladu fotografií,

dokumentů a zpracovaných úryvků z rozhovoru s paní Ivanou Beranovou a s její matkou popisujeme příběh jedné židovské rodiny.

Snažíme se zachytit také osudy židovských rodin, které odešly z Československa, například do roku 1938 či po zásadních společensko-politických změnách v letech 1948 a 1968. Přestože jsou naše možnosti v tomto smyslu poněkud omezené, často se setkáváme s pamětníky z řad první či druhé generace, kteří se do České republiky vrací alespoň na návštěvu. Jsme schopni zorganizovat nahrání svědectví i mimo ČR, pravidelně například jezdíme za pamětníky do Izraele.

Věříme, že právě Židovské muzeum je vhodnou institucí pro zachování paměti Židů z českých zemí, a to jak v podobě životních příběhů pamětníků a jejich rodin, tak i vybraných fotografií a dokumentů. Pomozte nám zachovat židovskou paměť, vyprávějte nám životní příběh svůj i své rodiny na pozadí velkých historických událostí. Kontaktujte kurátorku sbírky Rozhovory s pamětníky P. H. Neuner – pavla.neuner@jewishmuseum.cz, tel.: +420 222 749 227.

LETNÍ TÁBOR

TECHELET LAVAN, 1937

Fotografii (na str. 16) spolu s dalšími záběry dokumentujícími aktivitu sionistické mládeže v předválečném Československu jsme získali při nahrávání rozhovoru s paní Ruth Gruschka v roce 2014. Svědectví nám poskytl i její bratr John, který žije v Austrálii, do Čech přicestoval na návštěvu ukázat příbuzným, odkud pochází. S rodiči žili Ruth a John v Ústí nad Labem, patřili do německojazyčné židovské komunity. Po obsazení Sudet byli i vzhledem k otcově politickému angažmá nuceni uprchnout do Prahy. Ruth brzy poté odjela do Izraele a John byl poslán k příbuzným do Velké Británie. Emigrovat se podařilo i jejich otci, matka již odjet nestihla a rasovou perzekuci nepřežila.

PŘÍBĚH ZUZANY MAREŠOVÉ

„Máma byla Rakušanka, táta byl Žid, takže my jsme byli celkem taková smíchaná rodina. Táta byl chemik, měl jako živnostník svou vlastní výrobu zubotechnických přípravků, máma byla v domácnosti a měla jsem dvě starší sestry. Celkem to bylo šťastné dětství, když se

to z dnešního hlediska vezme, tak jsme byli taková horní střední třída, čili nouzi jsme rozhodně neměli. Máma přestoupila formálně na židovskou víru, ale ortodoxní jsme nebyli. Ale pamatuji si, že jsme chodili jednou za rok na Jom kipur

Polní rabin Hanuš Rezek.

do templu. A jako malé dítě si pamatuji, že jsme nesměli ten den nic jíst, byl půst, ten den se nejedlo. V templu, to vidím jak dnes, dole byli muži a ženy byly nahore za vyřezávanou stěnou. A vždy, když se někomu dělalo mdlo z hladu, máma měla s sebou jablko propíchané hřebíčkem. K tomu se čuchalo a pak se smělo jíst macos, to byl židovský chléb,

Chanuková oslava na ŽNO v Praze 1957.

plněný jablečným krémem, jablečným pyré a k tomu se přikusovala petržel. A to byl rituál, který má své kořeny v židovství. Myslím, že tak nějak z povinnosti k tátovým rodičům jsme tam chodili, ale jinak jsme nábožensky nežili.“

Paní Zuzana Marešová je jedním z „Wintonových dětí“, které se díky

nebývalému úsilí sira Nicholase Wintona a mnoha jeho kolegů a kolegyně podařilo v roce 1939 zachránit před nacistickou perzekucí. Vyprávění Zuzany Marešové má šťastný konec – na rozdíl od mnoha dalších rodin dětí poslaných do Anglie se tam dostali i její rodiče. Na snímku na straně 16 je s rodiči a sestrami v roce 1938.

HANUŠ REZEK

JUDr. Hanuš Rezek (Rebenwurz), polní rabin československé zahraniční armády, působil na Blízkém východě a později i ve Velké Británii. Na jeho psychickou a morální podporu i po mnoha desetiletích po skončení druhé světové války vzpomíná řada bývalých zahraničních vojáků ve svých svědectvích. Po skončení druhé světové války se Rezek vrátil do Prahy, kde se usilovně podílel na obnově židovské komunity a náboženského života. Stál rovněž u zrodu organizace Kruh židovských účastníků československého odboje, v jehož rámci se snažil mimo jiné o vyvrácení lživého tvrzení, že se Židé aktivně nepodíleli na boji proti nacistickému Německu. Hanuš Rezek tragicky zahynul při leteckém neštěstí v prosinci 1948.

Fotografii a další materiály poskytl syn Yehoshua Rezek při nahrávání rozhovoru v Izraeli v roce 2016.

CHANUKOVÁ OSLAVA NA ŽNO V PRAZE, 1957

„Nejdřív byly recitace, pak jsme hráli o kytíčkách, pak jsme hráli skeče, pomaličku nás připravovala (Jana Dufková). Myslím, že úplně první hra, kterou jsme dělali, byla pohádka O Popelce, veršovaná. Já jsem hrála Popelku a Jirka Sálus prince. Paní Dufková bydlela v Londýnské ulici, ale to byl malý byteček, jedna místnůstka, a tam jsme všichni jezdili na zkoušky. Jezdili jsme v sobotu, což nemělo být, ale ona jindy ani neměla čas a my jsme stejně většínou nebyli ortodoxní.“

Při nahrávání biografického rozhovoru poskytla Ivana Beranová ŽMP množství fotografií a dokumentů ze svého rodinného archivu. Její svědectví doplňuje rozhovor s maminkou Marií Fantlovou, který byl nahrán o šestnáct let dříve.

HERMÍNA NEUFELD